

Cees
Nooteboom
In de bergen
van Nederland

Roman

Met een nawoord door
Alberto Manguel



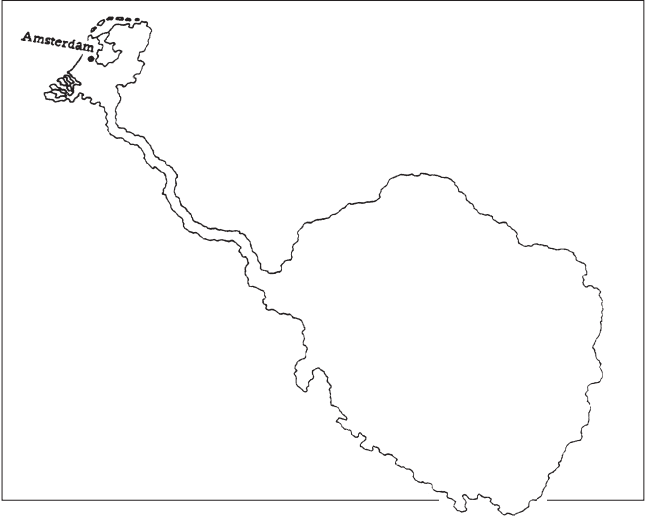
2010
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

‘Waar hebben wij het verhaal vandaan?’

‘Wil je het weten?’

‘Wij hebben het uit het vuilnisvat, met al die oude papieren.’

Uit Hans Christian Andersen, ‘Tante Kiespijn’



I

Er was eens een tijd die volgens sommigen nog steeds voortduurt. In die tijd was Nederland veel groter dan nu. Anderen ontkennen dat, en weer anderen zeggen dat die tijd weliswaar bestaan heeft maar niet tot nu toe heeft geduurd. Als dat zo is dan weet ik dat niet. Ikzelf kan uit eigen waarneming vertellen dat ik de Nederlandse vlag heb zien wapperen op de hoogste passen van Europa. Het Noorden lag dan nog wel steeds in Dokkum, Roodeschool en Pieterburen, maar de Zuidgrens was, zelfs met een auto, vele dagreizen van Amsterdam en Den Haag verwijderd.

Ik voor mij, ook al ben ik dan een buitenlander, weet dat alles nog heel goed en ben niet van plan erover te zwijgen. Mijn naam is Alfonso Tiburón de Mendoza, ik ben Inspecteur van de Wegen in de provincie Zaragoza, een deel van het vroegere koninkrijk Aragón, in Spanje. In mijn vrije tijd schrijf ik boeken. Een deel van mijn studie heb ik in Delft gedaan, waar ik met een beurs Weg- en Waterbouwkunde gestudeerd heb, en het lijkt mij het beste om meteen maar te vertellen dat de Noordelijke Nederlanden mij altijd angst hebben aangejaagd, een Angst die op zijn Duits met een hoofdletter zou moeten worden geschreven, alsof het, als in de vroege wijsbegeerte van de natuurfilosofen, om een van de wezenlijke elementen ging, zoals Water en Vuur, waaruit het leven op aarde is opgebouwd. Bij die hoofdletter hoort

het gevoel van een zwarte koker die om je heen wordt geplaatst, en waaruit men niet gemakkelijk ontsnapt.

Wat het nu precies was dat me dat gevoel gaf weet ik niet, maar het zat zowel in het landschap als in de mensen. Het Noordelijke landschap leidt tot absolutisme, zoals de woestijn. Alleen is de woestijn in dit geval groen, en vol met water. Maar verder zijn er geen verleidingen, bollingen, welvingen. Het land is plat, en dat leidt tot de extreme zichtbaarheid van mensen, en dat is op zijn beurt weer zichtbaar geworden in het gedrag.

Nederlanders gaan niet met elkaar om, ze komen elkaar tegen. Ze boren hun lichtgevende ogen in die van de ander, en wegen zijn ziel. Er zijn geen schuilhoeken. Ook hun huzen zijn dat niet. Ze laten hun gordijnen open, en beschouwen dat als een deugd. Ik had de moeite genomen om hun eigenaardige taal te leren die voor een deel uit harde klanken is opgebouwd, en waarin het gebruik van het hogere gedeelte van de keel een grote rol speelt. Dit lijkt mij een gevolg van de barre omstandigheden, zoals dijkbreuken, oostenwind en kruierende rivieren, waarmee zij vroeger te kampen hadden.

Al gauw merkte ik dat zij het spreken van hun taal door een buitenlander als laffe vleierij beschouwden, en dat zij liever met mij van gedachten wisselden in weer een andere, derde taal. De reden daarvan heb ik nooit helemaal begrepen, maar ik houd het erop dat het iets met een mengsel van schaamte en onverschilligheid te maken heeft.

Hoe het ook zij, in het Noorden van hun land heb ik mij nooit erg thuis gevoeld – integendeel, ik begon altijd pas weer op te leven als ik naar huis ging, of als ik, rijdend door het dal van de Rijn in de verte die eerste vage, blauwe vor-

men van de bergen ontwaarde die het koele, platte Noorden scheiden van het zoveel wildere gebied dat Nederlanders Zuidelijk Nederland noemen. Want ook al kon ik de dialecten die ten Zuiden van de Hoge Passen gesproken worden nauwelijks verstaan, en al leken de donkere, en ook wat kleinere mensen die daar woonden niet op hun zoveel verlichtere landgenoten uit de Noordelijke Provincies, toch voelde ik mij er thuis. Het leven was er niet zo geregeld en aan banden gelegd, en hoewel het Centrale Bestuur van de Unie natuurlijk probeerde ook daar alles in zijn greep te houden, lukte dat maar nauwelijks door de grote afstanden, de onafhankelijke aard van de bewoners en de natuurlijke afkeer die ze van hun bestuurders hadden. In het Noorden werden ze beschouwd als tweederangs burgers, al dan niet openlijk uitgelachen om hun accent, en meestal alleen maar geschikt bevonden voor de lagere banen, die ze, gezien hun armoede, wel aan moesten nemen. Die dingen steken.

Omgekeerd voelden de meeste Noord-Nederlanders – op een paar kunstenaars na – zich in het verre Zuiden al even ongelukkig. Bestuursambtenaren zochten elkaars gezelschap, spraken over ‘het Donkere Zuiden’, over barbaren en corruptie, over dom en onbestuurbaar, en, gewend als ze waren aan hun eigen verstikkende overbevolking en de sociale controle die daarbij hoort, voelden ze zich eenzaam en waren ze, als je in hun hart keek, bang. Het Centrale Gezag in Den Haag, de landsregering, kon, zeiden ze, lang niet altijd hun veiligheid waarborgen, sommige gebieden werden, naar men zei, nog door bendes beheerst en afpersing was aan de orde van de dag. Daarbij, het Zuiden bracht niets op behalve goedkope wijn en fruit, kostte eigenlijk alleen maar geld. In feite was het alleen maar goed om arbeidskrachten

te leveren aan de Noordelijke industriesteden waar de Zui-derlingen dan prompt in de vroegere armoewijken bij el-kaar gingen wonen en door de anderen met minachting ge-duld werden, tot de economische crisis kwam die maakte dat men ze het liefst weer helemaal zag vertrekken, met hun stank en hun lawaai, naar de primitieve streken waar ze van-daan kwamen. Ondanks alles hield de landsregering de op-komende afscheidingsbeweging scherp in de gaten.

Ik voor mij hield van die streken. Dat zal wel te maken hebben met het land waar ik zelf vandaan kom, al lijken de landschappen van Zuidelijk Nederland niet op die van mijn gedeelte van Spanje, dat al sinds onheuglijke tijden Aragón genoemd wordt. Het is er duisterder dan bij ons, vol verborgen krochten, iets als op een oude, met te veel inkt afgedrukte gravure, met kolkende rivieren en onafzienbare, sombere wouden. Aragón is niet plat, zoals het Noorden, maar wel wijd en open, soms bijna lichtgevend. De groene, brave en verzorgde landschappen van het Noorden riepen bij mij een moedeloze verveling op die alleen maar geëvenaard werd door de afkeer die ik voor de meeste Noord-Nederlanders voelde vanwege hun zelfgenoegzaamheid, hun tomeloze hebzucht en de schijnheiligheid die ze hadden ontwikkeld om die eerste twee eigenschappen te verbergen.

De mensen in het Zuiden waren ruwer, maar ook vrijer, zoals hun landschappen brutaler en eenzamer waren. Wat anderen afstootte trok mij juist aan. De Zuidelijke hoogvlakte was mijn lievelingslandschap. Gemakzuchtige journalisten hadden het altijd over een maanlandschap, maar ik moet de maan nog zien waar je naast een woedende bergbeek in een uit grote keien gebouwde schuilhut kunt slapen. Het reizen was er primitief maar avontuurlijk, en de plaatselijke gezagsdragers die je tegenkwam kenden ge-

noeg Nederlands om je verstaanbaar te kunnen maken. De Noorderlingen die je ontmoette bleven zeuren dat het brood er niet wit genoeg was, dat de postkantoren vuil waren, dat de tv slecht doorkwam, alsof dat iets zou zijn om over te treuren. Dat waren lang niet alle klachten: er waren te veel programma's in lokale dialecten, de plaatselijke politie was omkoopbaar, het nieuws uit het Noorden scheen de Zuiderlingen niet te interesseren en de burgemeesters waren soms nog te beroerd om het portret van de vorstin op te hangen. De sukkels hadden het over maer als ze zee wilden zeggen, noemden hun grenswachters waickers en deden hun baby's een wandelbant om, maar deze dingen begonnen, in de tijd dat dit verhaal speelt, uit te sterven, niet zo zeer omdat ze door de Centrale Overheid met kracht onderdrukt werden, maar door de invloed van radio en televisie.

De enigen die dat schenen te betreuren waren een paar dichters uit het Noorden, die meenden dat in dergelijke woorden en uitdrukkingen de ziel van de taal zelf bewaard werd, maar dat kon, zoals gewoonlijk, niemand iets schelen. Onder elkaar bleven de Zuiderlingen deze uitdrukkingen nog wel gebruiken, maar een zekere valse schaamte verhinderde hun dat tegenover Noorderlingen te doen. Door dat alles hield de verhouding tussen de twee groepen iets onnatuurlijks, en van een wezenlijke nationale eenheid was geen sprake. Het heette dan wel het Koninkrijk der Nederlanden, maar wie op een berg woont, arm is, en nog nooit de zee gezien heeft, kon zich het gevoel dat daarbij moest horen niet voorstellen.

De Noorderlingen, die er altijd over klaagden dat er in het Zuiden geen enkele vorm van organisatie bestond, hadden tegelijkertijd de mond vol over de georganiseerde misdaad

die elke vorm van behoorlijk bestuur verhinderde. De parlementsleden die het Zuiden in Den Haag vertegenwoordigden waren ‘allemaal omgekocht en in dienst van duistere groeperingen’, en al zal ik niet ontkennen dat er in het onherbergzame rijksdeel dingen gebeurden die het koele Noorderlicht niet konden verdragen, toch bleef ik met hart en ziel van dat dwarse, baldadige land houden, al was het maar omdat ik mij daar niet verstikt voelde door het klimaat van Goede Wil dat de polders zo onuitstaanbaar maakt. Maar dat zal wel door mijn Spaanse afkomst komen.

Het einde van de wereld zou er later komen, en zou, dat wist ik zeker, niet met gefluister gepaard gaan. Ik ben niet van nature een frivool iemand, maar het leek mij toe dat er in de getemde mensentuin van boven de bergen iets onherroepelijk was misgegaan. Wie het bestaan al te zeer in zijn vingers wil hebben lijdt aan een vals verlangen naar onsterfelijkheid, en daar is nooit iets goeds uit voortgekomen.

3

Het verhaal dat ik wil vertellen speelde zich niet zo lang geleden af, en het is een eigenaardige geschiedenis. Ik vertel mijn verhalen voornamelijk aan mijzelf, en ik denk dat mijn andere werk, dat waarmee ik mijn brood verdien, mij daarbij geholpen heeft. Er is een overeenkomst tussen verhalen schrijven en wegenbouw, je moet tenslotte ergens komen. Dat idee kreeg ik een keer op de C 221 die van Calatayud naar Cariñena loopt, en wel in de buurt van Agueron. Mijn mensen klagen wel eens dat dat de meest gecontroleerde weg van Spanje is, en daar is iets van, zoals ze in het Zuidland zeggen, al is er een weg waar ik nog meer van hou. Maar het idee kreeg ik op de C 221, en nergens zijn de overeenkomsten duidelijker. De weg loopt hoog, de wereld ligt aan twee kanten, je hebt overzicht, en dat moet een schrijver toch hebben. Er staan van die gigantische ijzeren staketsels, die onderling met vijf of zes enorme kabels verbonden zijn, zodat het lijkt alsof zij de wereld, of het verhaal, bij elkaar houden. Er zijn borden die waarschuwen dat er een fontein aankomt – rustpauze voor de lezer – of een uitholling overdwars of een andere moeilijke passage. Dan moet hij oppassen, de schrijver mag hem tenslotte niet uit de bocht laten vliegen, al weet ik wel dat er ook schrijvers zijn die het daar juist om begonnen is. Misschien heb ik daarvoor te veel ongelukken gezien.

Ik ben een man van begin zestig, tamelijk dik, en meestal goedgehumeurd. Mijn enige eigenaardigheid, behalve dat schrijven, is dat ik altijd in het blauw gekleed ga, maar ook dat doet er weinig toe, en dat besef ik heel goed. Ik zal het dus niet meer over mezelf hebben. Ik lees een landschap als een boek, dat is eigenlijk alles wat ik wilde zeggen. Het heeft misschien iets te maken met de zogenaamde almacht van schrijvers om een wereld neer te zetten zoals zij dat willen.

Dat is in een echt landschap al gebeurd. Ongeveer halverwege de C 221 ligt er bijvoorbeeld links van de weg, tamelijk diep naar beneden, uitgespaard in de droge rode grond, de rechthoekige vorm van een kerkhof, dat heeft iets onherroepelijks, dat heb je als reiziger maar te accepteren, die voor de dood gereserveerde plek.

Zoiets gebeurt je, denk ik, als lezer ook. Een boek is een document, en in dat document is dan het woord dood geïntroduceerd, al kun je daar natuurlijk bij blijven denken wat je wilt. Maar laat ik mijn verhaal vertellen. Het heeft bochten, zoals de meeste wegen in Aragón, soms moet je klimmen en dan dus ook weer naar beneden, want aan het landschap kan ik niet zoveel doen, dat valt niet onder mijn competentie. Wel het wegdek natuurlijk, en de berm. Als het aan de instanties ligt moet de zeis daar voortdurend overheen (wij doen dat langs de kleine wegen nog met een zeis), maar ik geef altijd opdracht hier en daar, op plekken die ik aanwijs, zo veel mogelijk bloemen te laten staan. Het is niet zo'n belangrijke weg, er komen geen ministers langs, en wie zal de Inspecteur inspecteren?

Genoeg, ter zake. Alhoewel, dat gearzel is niet voor niets. Waar mijn verhaal zich afspeelt heb ik al gezegd, en dat is gecompliceerd genoeg omdat zo weinig mensen ervan af we-

ten, al is dat mijn schuld niet. Maar het onderwerp, volmaakte schoonheid, en volmaakt geluk, ik geloof niet dat veel van mijn beroemde collega's zich daaraan zouden wagen. Toch gaat het daar over. Het begint en het eindigt ermee, tenminste, dat denk ik nu. Kijk, nu ik wil beginnen, zie ik ineens weer een stuk van de C 221 voor me, tamelijk recht, bij Nuestra Señora de las Viñas. De vlakke, zilveren olijven, lichte vlekken in de rode grond alsof er hier ook een oorlog is uitgevochten, net als bij Verdun, en dat is natuurlijk ook zo. Die vlekken zijn er om ons aan het kwaad te herinneren.

Er nadert een man op een muilezel. Rieten manden, aardewerken kruiken aan beide kanten, een hond. Hij is misschien al een dag onderweg, een verschijning uit het paradijs, en dat waren de hoofdpersonen uit mijn verhaal ook. Niet waren, zijn. Maar zij woonden toen het verhaal begon in de Bijlmer, een nieuwbouwwijk met hoge flatgebouwen aan de Zuidkant van Amsterdam. En zij heetten Kai en Lucia.

Hoe introduceer je de notie van volmaakt geluk? Niet zeuren, het asfalt is heet en vloeibaar. De wals eroverheen. Kai en Lucia waren volmaakt gelukkig. Zoals een fles of een doos halfvol, leeg of vol kunnen zijn kent ook elke vorm van geluk of ongeluk zijn diepste en zijn hoogste punt, en wie dat laatste bereikt heeft, daar valt weinig op af te dingen, is volmaakt gelukkig. Nu zal iemand zeggen dat dat niet kan, volmaakt geluk tussen wezens die ouderdom, ziekte en dood in het vooruitzicht hebben, maar dat kun je ook omdraaien. Iemand die zich daar niets van aantrekt is al aardig op weg naar het volmaakte geluk. Ik weet dat de terminologie niet aantrekkelijk is en dus niet in het tijdsbeeld past. Daar is allemaal niets aan te doen. Bovendien, om aan alle speculaties

een eind te maken moet ik meteen zeggen dat het gewoon zo was. Volmaakt geluk is, net als volmaakt ongeluk en veel dat daar in de buurt komt, vreselijk om aan te zien. En daarbij komt nog iets: al is het ver van mij om te zeggen dat volmaakt geluk tussen lelijke mensen niet mogelijk is, er moet toch worden vastgesteld dat er ook, in de logische orde der dingen, een rangorde moet zijn, waarin volmaakt geluk tussen volmaakt mooie mensen nog onuitstaanbaarder is, en met deze variant hebben we in het geval van Kai en Lucia te doen. Zij waren, zoals ze in het Zuiden zeggen, zonder blame, niemand kon hun enen blame spreken, kortom, er was, vanuit het oogpunt van de esthetiek, niets op hen aan te merken. Het enige wat je, na één keer naar die twee mensen gekeken te hebben, nog zou kunnen verwerpen was het idee van het esthetische zelf, en dat gebeurde dan ook regelmatig.

Mensen mogen mooi zijn, maar als er absoluut niets meer te verwijten valt, als men eerder getroffen stil zou moeten staan wanneer men ze, zomaar op straat, voorbij zag komen, dan wordt volmaakte schoonheid een maatstok voor de eigen onvolmaaktheid, en dat vindt niemand prettig.

We bevinden ons binnen de Europese cultuur, dus voor een schrijver is er weinig eer aan te behalen, de terminologie staat vast sinds er geschreven wordt. Lucia's haar was goudblond. (Als honichseem, het vette van de honing, zou iemand later in het Zuiden zeggen.) Zij had helderblauwe ogen als een zomerlucht, haar lippen waren rood als kersen, haar tanden wit als sneeuw. Wie daarvoor andere woorden gaat zoeken is gek. Cultuur is een code. Armzalig de landstreken waar geen perziken bestaan, want daar zou men niet geweten hebben hoe haar huid te beschrijven. Elke andere vergelijking zou mank gaan omdat het element van eten eraan ontbrak. Bij het zien van Lucia's huid ontwaakte in iedereen, mannen en vrouwen, de geheime kannibaal die zich op de zompige prehistorische bodem van onze zielen schuilhoudt.

De proporties van haar lichaam waren op elkaar afgestemd met een wetmatigheid die daarmee de toetssteen van de wet geworden was. Een Perzisch dichter heeft de borsten van vrouwen ooit de 'manen van het paradijs' genoemd. Dit leidt tot de vraag of er meerdere soorten van volmaaktheid bestaan, want bij dat beeld denk ik eerder aan de lustopwekkende danseressen op Indiase tempels dan aan de Venus van Milo die daar maar een afschaduwing van is. Toch is het beter om in de buurt van de laatste te blijven. Al te veel lust

lijkt in tegenspraak met het idee van volmaaktheid, misschien moeten we, omdat het over een idee gaat, de abstractie van kunstenaars als Alberti en Da Vinci benaderen die het menselijk lichaam op elkaar kruisende lijnen hebben uitgerekend. Ik doel op die beroemde tekening die Da Vinci gemaakt heeft van de man die wel op een kruis (van schoonheid) geslagen lijkt, terwijl zijn voeten en armen ook nog in andere standen als waaiers om hem heen geschetst zijn. De vergoddelijking van het lichaam, tegelijk natuur en gedachte, het lichaam zonder blame, waarnaast elk levend lichaam moest falen, al was het maar uit zelfbehoud, natuurlijk is dat onuitstaanbaar.

Door mijn vak ben ik aan zekere vormen van volmaaktheid gewend. Een deel ervan is wiskunde, die, als men daarin verder gaat, de ijfte van grote poëzie vertoont zonder het onvoorspelbare en, laten we eerlijk zijn, het modderig menselijke daarvan. Aan de andere kant, het gaat niet om formules, maar om twee levende wezens die ik hier in mijn klaslokaal in Zaragoza probeer te beschrijven.

Dat is, ik heb er behoefte aan om dit te zeggen, de enige luxe van mijn bestaan. Mijn vakanties breng ik altijd alleen door, ver van mijn gezin, om te schrijven, een dwaasheid die mij, naarmate ik ouder word, makkelijker wordt vergeven omdat mijn omgeving niet zoveel interesse heeft voor mijn wat eigenaardige persoon. Mijn broer is hoofd van een Lage-re School in een buitenwijk van Zaragoza, en in de maand augustus, als de hele stad is leeggelopen vanwege de extreme hitte, staat die school tot mijn beschikking. Ik geef toe dat het een beetje idioot is, maar niemand valt mij lastig en omgekeerd doe ik er ook niemand kwaad mee. Mijn boeken, als je ze zo wilt noemen, verschijnen bij een kleine uitgeve-

rij in León – de hoofdstad van Asturië – in godsnaam niet in mijn eigen provincie. Mijn vrouw en zoons lezen ze, voorzover ik weet, niet, en wat er ooit over gezegd is werd gedrukt in het kleinste korps waarover provinciale Spaanse kranten beschikken. Ik voel mij daar heel goed bij. Al het andere zou maar verplichtingen geven die ik bij het beschrijven van Kai, om nu maar het eerste te noemen dat in mijn hoofd opkomt, absoluut niet zou kunnen gebruiken.

Ik vraag mij vaak af hoe andere schrijvers – want ik ben wel degelijk een schrijver – zich na goede of slechte kritieken kunnen staande houden. Maar goed, Kai. Zou er een computer bestaan in de vorm van een beeldhouwer die bij het vrouwelijke lichaam de volmaakte component moest uitrekenen en uitvoeren, hij zou bij Kai uitkomen. Soms, als Kai en Lucia naast elkaar liepen, of, minder zichtbaar voor anderen, als ze naast of onder en op elkaar in bed lagen, leken ze op een levende sculptuur waarop een academicus met renaissancecistische voorkeuren voor een klas met beluste leerlingen, als er zoiets bestaat, de lijnen van volmaaktheid die van de een naar de ander liepen had kunnen aanwijzen. Want dat is het eigenaardige: zij konden eenvoudigweg niets doen dat incongruent was. Welke houding ze ook aannamen, hoe ze zich ook in of uit elkaar opstelden en welke openingen ze daar ook voor gebruikten, de schoonheid werd altijd verdubbeld. Daar moet een wet voor bestaan, die ik niet kan formuleren. Kort gezegd, en ik hoop dat ik dat woord nu bijna voor de laatste keer gebruikt heb, zij waren ook als paar volmaakt, zelfs als ze zich op honderd – of meer – meter van elkaar bevonden, wat voor dit verhaal niet onbelangrijk is, al was het maar omdat dat een onmogelijke lust, en dus jaloezie opwekte.

Kai was gespierd zoals die twee bronzen beelden die in de jaren zeventig van deze bijna voorbije eeuw bij Riace in Calabrië uit zee zijn opgedoken door iemand die gedacht moet hebben dat hij gek geworden was. Want stel het je voor: je zwemt onder water tussen de wieren en de vreemde vissen in de stilte van dove mensen die daarbij hoort en ineens zie je, vlak voor je, liggend op de toch al zo eigenaardige bodem, in een baan van vonkend licht zoals op oude volksprenten, twee gigantische mannengestalten, te groot om mensen te kunnen zijn, twee volmaakte lijken van een uitgestorven ras, raadselachtig bewaard, slapend op de zeebodem. De duiker ging naar boven waar de luchtbel van de wereld openbarste, vertelde van zijn droomgezicht, en de beelden werden opgehaald, de mooiste beelden ooit van mensen gemaakt.

Iedereen kent de gruwelijke foto's van met hormonen ingespoten bodybuilders, glanzende spiergezwellen als een merkwaardige, opgebolde vorm van kanker buiten op een mensenlichaam aangebracht, een parodie op de volmaaktheid zoals die ooit door de Goden voor zichzelf bedacht was. Precies op de onuitrekenbare grens tussen die gedachte en de twintigste-eeuwse uitwas ervan had het lichaam van Kai opgehouden zich verder te ontwikkelen, omdat het wist dat daarna de vulgariteit, die de overdrijving van het fysieke met zich meebrengt, aan zou breken die gewone mooie mensen al zo vervelend maakt. Alleen de kunstenaar kent de volmaakte maat, zelfs al gebruikt hij die alleen maar om er zich door ontkenning en deformatie tegen af te zetten. Kais ogen hadden die niet helemaal goed beschrijfbare kleur die het midden houdt tussen leisteen en Noordelijk zeewater, tegelijkertijd hard en toch vloeiend en glanzend. Als Lucia's

haren zo blond als gouden koren waren, dan hadden de zijne sinds de middeleeuwen de kleur van ravenveren, zo zwart dat het oog er een paarse glans in ziet.

Als ze niet beiden een essentiële onschuld, of misschien wel naïeve verlegenheid bezeten hadden, zouden ze allang door de blikken van voorbijgangers tot iets ijdels en behaagzieks zijn vervormd, of erger nog, tot kitsch; maar zij gingen zo in elkaar op dat zij de reacties van anderen nauwelijks opmerkten, noch de ademloze bewondering en het verlangen, noch de jaloezie en de nachtelijke reisgezel daarvan, de haat. Zij hadden elkaar ontmoet in het circus waar hun ouders werkten, Kais vader als hogeschoolrijder, Lucia's ouders met een trapezenummer. Zij hadden onmiddellijk begrepen dat zij aan elkaar niet konden ontsnappen, dat hun liefde fataal was, voor altijd, en dat zij nooit gescheiden konden worden. Zij hoefden nooit naar een ander te zoeken, want de enig mogelijke ander had zich al voorgedaan, en dat waren, ook al klopt deze zin grammaticaal niet, zij zelf.